

JOHN STOYE

DIE TÜRKEN VOR WIEN SCHICKSALSJAHR 1683

(Ares Verlag, Graz, 2010. 279 o.)

2010-ben jelent meg német fordításban John Stoye *The Siege of Vienna* című nagysikerű, angol nyelvterületeken klasszкусnak számító monográfiája Bécs 1683. évi török ostromáról. A mű első kiadása még 1964-ben Londonban látott napvilágot, majd több évtized után átdolgozva Oxfordban és Edinburgh-ben jelent meg 2000-ben, végül 2006–2007 márciusában New Yorkban – a mostani német változat ezen utóbbi fordítása.¹

Előjáróban kijelenem, hogy jelen recenzió csalódást fog okozni azoknak az olvasóknak, akik a könyv részletes tartalmáról, legfontosabb megállapításairól szeretnének értesülni. Egy ilyen recenzió ugyanis 1964-ben lett volna aktuális. Rendhagyó módon nem a monográfia kritikájával, elemzésével foglalkozom elsősorban, hanem a kiadvány, mint 'szakirodalmi jelenség' kérdéskörével és annak tanulságaival az olvasó és a szakma számára.²

Az 1917-ben született John Walter Stoye professzor az 1950-es évektől az oxfordi Magdalen College újkori tanszékének oktatója (immáron docens emeritus), az utóbbi hat évtizedben számos publikáció, tanulmány és könyv szerzője, a kora újkori történelem, közelebbről a XVII. század második felének egyik ismert angol kutatója. Monográfiái közül hármat emelnék ki. Elsőként a XVII. századi angol utazókról szóló gyűjteményes kötetet, amelyet a Szerző az ezen utazók franciaországi, itáliai, spanyol és németalföldi területeken tett látogatásainak társadalmi, politikai és mentalitástörténeti hátterét feltáró vizsgálódásai eredményeként, még pályája elején, 1952-ben jelentetett meg a Yale University Press kiadónál.³ Az elsősorban az angol nyelvterületeken, Angliában és az Egyesült Államokban népszerűségnek örvendő művei közül ezen kívül az 1969-ben, a híres angol Fontana-sorozatban, majd az Egyesült Államokban 2000-ben ismét kiadott, Nyugat-Európa 1648-as vesztfáliai békét követő politikatörténeti eseményeit, konfliktusait, vallási villongásait, diplo-

¹ *The Siege of Vienna*. Collins, London, 1964.¹ 349 o.; Még hangzatosabb címmel: *The Siege of Vienna. The Last Great Trial. Between Cross & Crescent*. Pegasus Books LLC, New York, 2000. és ezzel párhuzamosan a Birlinn Ltd. kiadásában, Edinburgh, 2000.² Ugyanezen a címen, változatlan kiadásban: Pegasus Books LLC, New York, 2006–2007. 226 o. A legutolsó angol nyelvű kiadás elolvasható a világhálón: <http://books.google.hu/books?id=1ZxUAnxOSxUC&pg=PA240&lpg=PA240&dq=john+stoye+magdalen&source=bl&ots=0BQh3qieTy&sig=Jhz9UvZ0Hxee-aYDnQgG-UcqonY&hl=hu&sa=X&ei=PmNaT7efJcGSswaXvsyODA&sqi=2&ved=0CGMQ6AEwBw#v=onepage&q=john%20stoye%20magdalen&f=false> (Az utolsó hozzáférés időpontja: 2012. március 10.) – A német fordítás ez alapján készült.

² A kilenc fő fejezet címét és azok nagyjából tartalmát azért magyar fordításban közreadom, hogy az olvasó legalább benyomást szerezhessen a könyv felépítéséről, a benne foglalt kérdéskörökről: Az *oszmán támadás kezdete* (az oszmánok előrenyomulása Magyarországon, az oszmán államfelépítése, az oszmánok Kelet-Európa politikája 1636–1682 között, Kara Musztafa 1682–83. évi céljai); *I. Lipót és Bécs városa* (a császári udvar, Bécs város struktúrája, társadalma, védelmi rendszere, igazgatása); *A Habsburg érdekek védelme Európában* (geopolitikai helyzet, anyagi erőforrások, hadsereg, megyegyezés a bajorokkal és Hannoverrel, kiegyezés Thökölyvel, lengyel szövetség); *Bécs fenyegetettsége* (a magyarországi török hadjárat 1682-ben, válság Ausztriában, a lakosok menekülése Bécs városából); *Az ostrom; A városon kívüli és a külvárosokban lezajló támadások*; Varsó, Drezda, Berlin és Regensburg (szövetségek és segítségnyújtás), *Bécs felszabadulása* (az 1683. szeptember 12. előtt bekövetkező események), *A győzelem következményei* (visszavonulás Magyarország felé, a nagyvezír halála, Thököly mozgalomnak hanyatlása és Sobieski további politikája, az 1684. év és a Szent Liga, Luxemburg elfoglalása).

³ *English Travellers Abroad, 1604–1667: Their Influence on English Society And Politics*. Yale University Press, 1952. 479 o., átdolgozott kiadása: uo., 1989. 382 o.

máciatörténetét 1688-ig tárgyaló könyvét érdemes említeni.⁴ Végül, 1994-ben látott napvilágot a Luigi Fernando Marsigliáról szóló nagyszabású monográfiája,⁵ amely megjelenése után hamarosan a téma iránt érdeklődő angolszász kutatók egyik legfontosabb kézikönyvévé vált.

A Bécs második, 1683. évi ostromáról szóló kötetet az a grazi Ares Verlag fordította németre, mely kiadó, elsősorban a XX. századi osztrák, német, európai, illetve egyetemes történelem és ezen belül is hangsúlyosan a hadtörténet kézikönyvei közül jelentet meg évről-évre tíz-tizenöt igen színvonalas, igényes kötetet, de kiadványai sorában megtalálhatjuk a politikatörténet, politológia, szociológia és néprajz tudományának legfontosabb és – hangsúlyozom – többnyire legfrissebb eredményeit közreadó szakmunkákat. A hadtudomány és hadtörténet köréből e helyen csak a kövessházi Kövess Hermann tábornok tevékenységéről szóló, Georg Reichlin-Meldegg által írt biográfiát emelném ki (*Des Kaisers Prinz Eugen?*), annak számos fontos magyar vonatkozása miatt, vagy Miro Simčič kitűnő monográfiáját az isonzoí csatáról; a közeljövőben pedig az Ares Verlag a militiaria témaköréből többek között Clausewitz politikai és hadtudományi írásainak válogatott gyűjteményét kritikai kiadásban tervezte megjelentetni.⁶

John Stoye Bécs 1683. évi török ostromáról szóló monográfiájának sikerét igazából az átdolgozás utáni, főként a 2006–2007. évi tengerentúli kiadások hozták meg, elsősorban a népszerűsítő sajtóorgánumok, napilapok és ezek nyomán a nagyközönség körében. Első látásra és az események konkrét leírását tekintve ugyanakkor a mű alapos szakmunkának is tűnik. A hangzatos kritikák és ismertetések között, melyekből néhány részlet a könyv hátsó borítójára is felkerült, például a *Daily Telegraph* minden szempontból mesterműnek minősítette a művet, illetve szerzőjét témájának minden vonatkozásában mesteri tudásának jellemzi („the master of every aspect of his subject”), a *Wall Street Journal* pedig némi túlzással Stoye-t egyenesen Thuküdidésszel vagy Hérodotoszsal említi egy lapon („Worthy of the pen of a Thucydides or a Herodotus... it is a measure of the fascination of Mr Stoye's subject that one should think of comparing his treatment of it with the work of the greatest historians”). Ugyanakkor viszont az elmúlt években, s elsősorban az 1983-as évforduló kapcsán és az azóta megjelent szakirodalmat áttekintve nagyon ritkán találkozhatunk John Stoye névvel, még olyan szerzők esetében is, mint a kérdés szakértőjének számító, s minden vonatkozásban alaposra törekvő, teljes szakirodalmi apparátust felsorakoztató és korrekt módon hivatkozó Peter Broucek vagy Karel Vocelka.

A 2000. évi kiadás fülszövegében a szerző Bécs 1683-as ostromát Európa történetében fordulópontként értékeli. Szerinte ez volt az utolsó nagyszabású összecsapás a Nyugat és az Oszmán Birodalom között, melynek eredményeképpen az oszmánok elvesztették európai területeik mintegy felét, s melynek következtében az Oszmán Birodalom végső hanyatlása, nagyhatalmi státusának elvesztése megkezdődött. Ugyanakkor a Habsburgok megerősödtek, figyelmük a továbbiakban Franciaország és a Rajna menti térség felé irányult. Még tágabb összefüggésben Stoye szerint az 1683. szeptemberi események egészen az 1914-hez vezető, az első világháború kirobbanásáig tartó történeti periódus kezdőnapjai voltak.⁷ A grazi kiadás annyiban értékeli át mindezt, hogy a

⁴ Europe Unfolding: 1648–1688. The Fontana History of Europe, Collins, h. n., 1969.¹ 416. o., majd: Blackwell Publisher's Inc., Malden, Massachussets, 2000.² 321 o. Utóbbi kiadásban a könyv teljes terjedelmében hozzáférhető az interneten: <http://books.google.hu/books?id=2euPKVGOaKIC&pg=PA326&lpg=PA326&dq=john+stoye+magdalen&source=bl&ots=nY1jCsA1fh&sig=xvJN4uYrjPhgNzdY29576FjfVA&hl=hu&sa=X&ei=PmNaT7efJcGSsWaXvsyODA&sqi=2&ved=0CHAQ6AEwCQ#v=onepage&q=john%20stoye%20magdalen&f=false> (A letöltés utolsó időpontja: 2012. március 10.)

⁵ Marsigli's Europe, 1680–1730. The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsigli, Soldier and Virtuoso. Yale University Press, 1994. 356 o.

⁶ Minderről érdemes a kiadó színvonalas honlapján időről időre tájékozódni (<http://www.ares-verlag.com>).

⁷ „The Siege of Vienna in 1683 was one of the turning points in European history. It was the last serious threat to Western Christendom and so great was its impact that countries normally jealous and hostile sank their differences to throw back the armies of Islam and their savage Tartar allies. The consequences of defeat were momentous: the Ottomans lost half their European territories and began the long decline which led to the final collapse of the Empire, and the Hapsburgs turned their attention from

hangsúlyt Kelet-Európára helyezi: az ostromot az Oszmán Birodalom és Nyugat-Európa közötti drámai küzdelemnek minősíti, melyben mintegy százezres török hadsereg vett részt a „gátlástalan” (skrupellos) Kara Musztafa nagyvezír vezetésével a Lipót császár, illetve hadvezére, Rüdiger Starhemberg és a lengyel király, III. Sobieski János támogatta (!) városvédők alakulatok elleni harcokban. 1683 sikere az elkövetkező években megnyitotta az utat azon európai területek, államok, országok felszabadítása előtt, melyek a mai Magyarország, Románia és Horvátország területén osztoztak. Mindez aztán a balkáni államok kialakulásához teremtette meg a lehetőséget, a jövőben pedig Szerbiától Romániáig (!) és Görögorszáig ezen államalakulatok megerősödéséhez vezetett, miután e területek megszabadultak a szultáni fennhatóságtól.

A mű kilenc nagy fejezetre, ezen belül pedig 37 alfejezetre bontva tárgyalja az eseményeket, melyekből az első négy nagy fejezet az előzményekről szól, további négy konkrétan az ostromról, az utolsó pedig annak következményeiről: felépítését tekintve tehát arányos munkát olvashatunk. A megértést, tájékozódást térképek és illusztrációs betétek segítik, utóbbiak anyaga kibővített, több helyen színes és sokkal tartalmasabb, mint a könyv előző, angol nyelvű kiadásaiban, mert a bécsi közgyűjteményekben (elsősorban Osztrák Nemzeti Könyvtár, Bécs város történeti múzeuma: Wienmuseum) fellelhető festmények, metszetek, térképek fotójával egészült ki. A 253 oldalnyi szöveget rövidítésjegyzék, bibliográfiai megjegyzéseket tartalmazó tájékoztató, az újabb szakirodalmat felsorakoztató összefoglalás, a lábjegyzetek, végül egy személy- és földrajzi neveket és „váltogatott” tárgymutatót együttesen magába foglaló mutató (Register) követi, illetve egészíti ki.

A „felütést” az 1682. augusztusi, IV. Mohamed szultán által Isztambulban összehívott konferencia adja meg, ahol Kara Musztafa nagyvezír ismerteti agresszív, hódító elképzeléseinek és stratégiájának legfontosabb elemeit, melyeket annak köszönhetően alakíthatott ki, hogy 1681-re az Oszmán Birodalom megerősítette pozícióit Magyarországon, illetve a Felvidéken – ahogyan a Szerző nevezi: Szlovákiában (!). Teszi mindezt Thököly Imre, Magyarország „királya” (az idézőjelet a szerző használja) hatalomra jutásának révén, aki uralmát oszmán védnökség alatt építette ki. A tanácsadók egyként zavazzák meg az isztambuli szultáni palotában a Habsburgokkal 1684-ig kötött békeszerződés azonnali felmondását, az 1683. évi hadjárat előkészületeire való felkészülést és annak megindítását. A „kontrapunkt”: az isztambuli tanácskozást követően öt nappal, augusztus 11-én összeült, I. Lipót Habsburg uralkodó által egybehívott értekezlet, a laxenburgi tanácskozás néven elhíresült császári megbeszélés, amely – az oszmánok konkrét szándékáról még mit sem sejtve (de előzetesen voltak diplomáciai utakon beszerzett hírek egy esetleges oszmán készülődésről) – a törökök elleni háború vagy béke kérdéséről volt hivatott dönteni. A Habsburgokat már az 1668-as felosztási terv óta (XIV. Lajos francia királlyal megegyeztek a beteges II. Károly spanyol király bekövetkezendő halála esetére: trónjának megüresedése következtében Spanyolország, az amerikai gyarmatok és a milánói hercegség az osztrák Habsburg császári kézen, Németalföld, Franche-Comté, a Nápoly-Szicíliai Királyság, Navarra, az afrikai gyarmatok és a Fülöp-szigetek pedig Franciaország birtokában lesznek) elsősorban a Nyugat-Európában megszerzendő területek sorsa, az ezekért folytatandó háborúk kérdése foglalkoztatta. Nagy volt a dilemma, hiszen a Habsburgok – így Lipót császár is – a XVII. században hagyományosan nyugat-európai ambícióiknak rendelték alá a kelet-európai hadszíntéren, konkrétan pedig a Magyar Királyság területén az oszmánokkal folytatott háborúkat, azok eredményeit és a velük való megegyezéseket, fegyverszünetet. A háborút a keleti hadszíntéren az oszmánokkal mindenképpen kerülni akarták, akár logikátlan engedmények árán is – a Szerző itt az 1664-es szentgotthárdi csatát követő és az 1684-ig megkötött, az előzetes jelentős katonai sikereket semmibe vevő, azokat negligáló, kihasználatlan fegyverszüneti megállapodást emeli ki.

Abban a történéseket máig foglalkoztató kérdésben, hogy az oszmánok Bécs elfoglalására irányuló szándékát milyen politikai okok motiválták, valamint hogy az 1683. évi hadjárat célja a kezdetektől az oszmán fennhatóság kiterjesztése lett volna Alsó-Ausztriára, a többi történészhez

---

France and the Rhine frontier to the rich pickings of the Balkans. The hot September day that witnesses the last great trial of strength between Cross and Crescent opened an epoch in European history that lasted until the cataclysm of the First World War in 1914” – olvasható a 2006–2007. évi angol nyelvű kiadás hátsó borítóján.

hasonlóan Stoye sem foglal állást, illetve ő fel sem teszi ezeket a kérdéseket.⁸ Ehhez kapcsolódik a könyvvel kapcsolatban megfogalmazódó első szigorúbb kritikái észrevétel is. Ugyanis bár közel negyven éve tudjuk, hogy a fent említett kérdések megválaszolásához leginkább a török levéltárakban található források vezethetik el a kutatást,⁹ a turkológusok elmúlt három-négy évtizedes kutatási eredményeit és az Oszmán Birodalom történetével, hadtörténetével és ezek európai hatásával foglalkozó, nemzetközileg széles körben ismert szakmonográfiákat Stoye egyáltalán nem használja. Könyvének a legújabb irodalmat tartalmazó mellékletében egyet sem ír le, monográfiájában még utalásszerűen sem említi meg ezeket (gondolunk itt elsősorban például Geoffrey Parker, Caroline Finkel, Halil İnalcık, Bernard Lewis, Colin Heywood munkáira vagy Stoye kortársára, David Ayalonra, hogy csak az angolul vagy angolul is publikáló nagynevű turkológusokat említsük), holott nem egy esetben Angliában vagy az Egyesült Államokban, vagy/illetve angol nyelven megjelent nagyszerű, népszerű monográfiákról van szó, melyek a téma alapvető feldolgozása szempontjából megkerülhetetlenek.

Ugyanakkor elmondható, hogy Stoye munkája nagyon alaposan és árnyaltan mutatja be a hadjárat előkészületeit, kiemelve a megelőző, sikeres magyarországi hadműveleteket, melyek Bécs ostromának előfeltételét jelentették. Mindennek háttérében John Stoye szerint több tényező húzódik meg. Mindenekelőtt az oszmán államberendezkedés reformja, az oszmánok politikai apparátusának XVII. századi fejlettségi szintje, sokirányú, kifinomult diplomáciájuk elsősorban a velencei, angol, németalföldi és párizsi diplomáciai követségek jól működő rendszerén keresztül, amely egyben elsőrangú hírszerzést biztosított számukra. A Szerző ennél tágabb és mélyebb összefüggésekkel, az Oszmán Birodalom XVII. század közepi gazdasági, társadalmi berendezkedésével, a katonai, hadszervezeti, hadügyi kérdésekkel és okokkal azonban nem foglalkozik. Illetve a hadjárat háttérének apropójából az oszmán uralkodói elit belső átrendeződéséről tesz csupán említést (23. o.). Mondhatjuk, kizárólag csak a közvetlen politikai előzményekkel ismerteti meg az olvasót, aminek az oka az, hogy a könyv első kiadása óta eltelt majd öt évtizedben született szakirodalom eredményeit Stoye nem építi be 2010-ben kiadott monográfiájába még a kérdésfelvetések szintjén sem. Az 1964-et követően e kérdésekről megjelent fontos monográfiákat ugyan szinte maradéktalanul felsorolja könyve végén (*Auswahlbibliographie des Verlags zur neueren Literatur*), de a főszövegben eltekint használatuktól. Mivel sem egy bevezető fejezet, sem pedig egy kiegészítő fejezet nem foglalkozik az elmúlt évtizedek kutatási eredményeinek – legalább - exponálásával, az angol ajkú olvasók és a jelen német nyelvű kiadást forgatók abba a tévedésbe eshetnek, hogy az elmúlt évtizedek kutatásai egyáltalán nem hoztak érdemi eredményeket. Továbbmenve, Stoye monográfiájának jegyzet-apparátusát áttekintve megállapítható, hogy annak hivatkozásai az 1950-1960-as évek állapotát és színvonalát tükrözik, vagyis állításainak igazolására forrásként érdemben az 1890-es évek és a második világháború közötti időszakban, igen nagy mennyiségben kiadott okmánytárakat, elsősorban pozitívista szemléletű monográfiákat, újabban pedig a második világháborút követő két évtized monográfiáit használja (N. Jorga, Franz Babinger, Hurumzaki, B. Gebhardt, Bojani munkáit, hogy csak a leggyakrabban hivatkozott szerzőket említsük).

Ugyanez mondható el a csak nyomaiban felfedezhető magyar vonatkozású szakirodalomról is. A lábjegyzetekben Makkai László, Tolnai Lajos nevét találjuk meg csupán a negyvenes évekből, az erdélyi kérdésekkel foglalkozó szász Roderick Gooson, vagy még korábról, Thaly Kálmánon és a Csányi-krónikát kiadó Páur Ivánon kívül, utóbbiak még a XIX. század második feléből.¹⁰ – Mindennek tanulsága, hogy az elmúlt évtizedek magyar szakirodalmi vonatkozásai, fontos ered-

⁸ A magyar szakirodalomban az ostrom 300. évfordulója kapcsán megjelent tanulmánykötetben ezt a két alapkérdést Walter Leitsch exponálta: Miért akarta Kara Musztafa meghódítani Bécset? In: *Benda Kálmán – R. Várkonyi Ágnes* (szerk.): Bécs 1683. évi török ostroma és Magyarország. Budapest, 1988. 65-94. o.

⁹ Uo. 65-66. o.

¹⁰ *Makkai László*: Histoire de Transsylvanie. Paris, 1946.; *Tolnai Lajos*: Le Comte Michel Teleki. *Nouvelle Revue de Hongrie*, 1940.; *Siebenbürgen*. In: Österreichische Staatsverträge. Hrsg. von: *Roderick Goos*. Wien, 1911.; *Thaly Kálmán*: Késmárki Thököly Imre Napló. Budapest, 1868-1873.; *Hanns Tscánys* Ungarische Chronik 1670-1714. Kiadja *Páur Iván*. Pest, 1858.

ményei nem, illetve csak jelzésszerűen jelentek meg és jelennek meg napjainkban is német vagy angol nyelven. John Stoye megemlíti Wesselényi, Nádasdy és Zrínyi mozgalmát (26. o.), elemzi az erdélyi fejedelmek közül II. Rákóczi György politikáját (30., 36. o.), a Magyar Királyság területén húzódoó védelmi rendszert (81–83., 104. skk. o.), megemlíti a védelmi rendszert elsősorban működtető, fenntartó, főleg nyugat-magyarországi, nyugat-dunántúli birtokos nemességet (Esterházy Pál, Batthyányak, Pálffyak). Végül, de legfőképp: hangsúlyosan érdeklí Thököly mozgalma, tevékenysége, több fejezetben is szól annak hatásáról az 1683. évi ostromra, valamint általában a magyarországi és erdélyi eseményekről – e helyen elvárható lenne, hogy legalább Köpeczi Béla német nyelvű Thököly-monográfiáját megemlítsé.¹¹

Adódik a két alapvető kérdés: mindezek ellenére és mindezek mellett miért érdemes kézbe venni az oxfordi John Walter Stoye professzor könyvét, miért üdvözlendő a német nyelvű változat kiadása, és mi a mű népszerűségének az oka? Az egyik lehetséges válasz: jobb vagy másik híján. Annak ellenére ugyanis, hogy Bécs történelmének egyik legfontosabb és leglátványosabb eseményéről van szó, nagyon régen jelent meg a nagyközönség számára készült összegző munka az 1683. évi ostromról (talán Johannes Sachslehner irodalomtörténész könyvét leszámítva, aki gyakorlatilag egy korabeli, az eseményekkel foglalkozó kalendáriumot ad közre és elemez annak minden lehetséges vonatkozását feltárva¹²).

Az eladási statisztikákat nem ismerem, de az igények meglétére utal, hogy 2011-ben négy, Bécs belvárosában lévő könyvesbolt kirakatában hónapokon át (az egyikben még napjainkban is) látni lehet(ett) ennek a szép, igényes kivitelezésű könyvnek egy-egy példányát, s az eladók szóban tanúsították a könyv iránti élénk keresletet, amikor efelől kérdeztem őket. Az olvasói igény tehát töretlen, újból és újból jelentkezik, időről időre szükség van a legfontosabb eseményeket, folyamatokat tárgyaló, igényes történeti monográfiákra. A másik ok a megjelentetésre talán – s ez motiválta valószínűleg a kiadót is – tisztelgés a mű szerzőjének sok évtizedes munkássága előtt, valamint egyfajta figyelemfelkeltés, hiszen John Stoynek, mint említettük nem ez az egyetlen, olvasmányosan megírt, a térség XVII. századi történetével foglalkozó monográfiája.

Kincses Katalin Mária

MÉSZÁROS KÁLMÁN

(SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS A JEGYZETEKET KÉSZÍTETTE)

FORRÁSOK ESZE TAMÁS KURUC BRIGADÉROS ÉLETÉHEZ ÉS TARPA RÁKÓCZI-KORI TÖRTÉNETÉHEZ

(Első kötet: 1694–1706. Második kötet: 1707–1709. Folia Rákócziána 10/1–2.

Sorozatszerkesztők: Mészáros Kálmán és Molnár Sándor.

Vay Ádám Múzeum Baráti Köre. Vaja, 2008. 180. o. és 2010. 194. o.)

2008. május 22-én Tarpán, Mészáros Kálmán és Seres István közösen mutatta be az Esze Tamás életét bemutató forrásgyűjtemény első kötetét. A *Folia Rákócziána* sorozat tizedik kiadványaként napvilágot látott munka összesen hatvanegy iratot, illetve iratrészletet tartalmazott. Két esztendővel később, 2010-ben pedig megjelent a forrásgyűjtemény második része is, amely az első kötetből kimaradt öt, 1704 és 1706 között keletkezett okmány mellett további nyolcvankettőt foglal magába. Felmerülhet a kérdés, miért éppen a Rákóczi-szabadságharc egyik legismertebb személyiségével kapcsolatban volt erre szükség, hiszen egyrészt alakja nem csak tudományos munkákban jelenik meg, hanem ifjúsági és szépirodalmi művekben ugyanúgy, mint képzőművészeti alkotásokban.

¹¹ *Köpeczi, Béla: Staatsräson und christliche Solidarität. Wien-Budapest, 1982.*

¹² *Johannes Sachslehner: Wien anno 1683. Pichler Verlag [Wien,] 2004.¹ és 2006.² 359 o. Legújabb, változatlan kiadása: Pichler Verlag, [Wien,] 2011. 405 o. Kiállításában legalább olyan szép, mint Stoye könyve.*